

WALLINSKA PSALMBOKENS NORMALUPPLAGA

Av bibliotekarien fil. d:r BROR OLSSON, Lund

VID ett av sina sista sammanträden 1818 beslöt den dåvarande psalmbokskommittén, att en normalupplaga av den nya psalmboken skulle tryckas, men att för övrigt utgivandet av privatupplagor skulle vara fritt. Kommittén föreskrev bl. a., att normalupplagans utgivare skulle få fem veckors försprång och att »ingen edition skulle få till afsalu hållas, innan den af kom. blifvit gillad». Uppdraget att trycka normalupplagan lämnades åt boktryckaren Anders Gadelius i Stockholm, sedan boktryckaren N. M. Lindh i Örebro förklarar sig icke vilja gå med på de uppställda villkoren.

Kommittén anmälde i en skrivelse, som den 29 januari 1819 föredrogs i statsrådet, att den fullgjort sitt uppdrag. Tillsammans med kommitténs skrivelse finns i Riksarkivet en av Wallins hand skriven »vördsam promemoria för hr statssekreteraren i Eecl. exped. vid föredragandet af den nya psalmboken». I denna promemoria hemställes, att då det vore av vikt att de första upplagorna blevo i typografiskt hänseende felfria, och »då komitén ansåge Dr Wallin, hvilken med detta verk egt en flerårig befattning, vara tjenligast att häröfver hafva tillsyn, K. Majt. måtte i nåder anbefalla bemälte Doctor att icke förr skiljas från hufvudstaden än dessa normalupplagor blifvit fulländade, hvilket borde kunna ske på fyra månader».¹ Beräkningen slog synnerligen väl in. Den 1 juli annonseras i Stockholms Dagligt Allehanda, att »Den svenska psalmboken, af konungen gillad och stadfästad år 1819, Normal-upplagan, är nyligen af trycket utkommen och säljes å Gadeli boktryckeri . . .» Anmärkningsvärt är, att Wallin i promemorian talar om normalupplagor, under det kommittén har det korrektare uttrycket normalupplaga, men antagligen får detta förklaras som en språklig onöjaktighet eller så att kommittén skulle

¹ Se A. Hildebrand, Svenska kyrkans psalmbokskomitéeer (1884) s. 158—159.

svara för såväl det första trycket eller den egentliga normalupplagan som för de följande omtrycken; åtminstone tre sådana, likaledes tryckta hos A. Gadelius 1819, av samma format och stil, äro kända, de tre senare, betecknade uppl. 2—4, »i typografiskt hänseende» ingalunda felfria. Man kan därför antaga, att Wallin icke övervakat tryckningen av mer än en upplaga eller den som med rätta bör räknas som *normalupplaga av 1819*.

Det framgår emellertid icke utan vidare av ovan citerade aktstycken, vilken upplaga som är att betrakta som den Wallinska psalmbokens normalupplaga. Lyckligtvis finnes det annat material, som ger ett otvetydigt svar på denna fråga.

Den källa, som man närmast har anledning att vända sig till, är J. W. Beckmans för all psalmforskning grundläggande arbete »Den nya svenska psalmboken». Om normalupplagan har han s. 1018 följande uttalande: »Den svenska psalmboken. Af konungen gillad och stadfästad år 1819. Stockholm, tryckt hos A. Gadelius, 1819, 8:o. Detta är normal-uppl. för Ps. B., hvars få skrif- och tryckfel vid dess slut äro rättade.» Men Gadelius tryckte 1819 såväl en fraktur- som en antikvaedition. Beckman nämner icke uttryckligen med vilken stil — fraktur (förr ofta kallad svensk stil) eller antikva — den av honom som normalupplaga betraktade upplagan trycktes. Man skulle därför kunna tveka om vilken han avser. Ger man emellertid närmare akt på den sällsynt noggranne Beckmans kopia av titelbladet till 1819 års psalmbok, finner man, att uppgiften måste avse just *frakturupplagan*. Den samtidigt av Gadelius tryckta antikvaupplagan hade nämligen en något avvikande lydelse på titelbladet. Därtill kommer att Beckman i regel återger titlar med de stilar, varmed dessa tryckts, och ovan återgivna titel är hos honom just återgiven med fraktur. Det kan sålunda knappast råda något tvivel om att Beckman betraktat den av Gadelius tryckta frakturupplagan som den Wallinska psalmbokens normalupplaga. Detta bekräftas också redan av en flyktig blick på den psalmtext, som han återger och med ytterst få undantag — ett skall här nedan anföras — hämtat ur frakturupplagan och icke ur antikvaupplagan. Härtill kommer ytterligare den omständigheten, att Beckmans uppgift: »vars få skrif- och tryckfel vid dess slut äro rättade» endast passar in på frakturupplagan. Antikvaupplagan har nämligen endast *ett* tryckfel rättat.

Men man behöver icke nöja sig med Beckmans uppgifter om

vilken upplaga av Wallins psalmbok som skall betraktas som normalupplaga. Det finns alldeles samtida, officiösa aktstycken härom, däribland domkapitelsbrev. Går man till Västerås domkapitels cirkulär rörande den nya psalmboken, finner man det där direkt utsagt, att normalupplagan av 1819 års psalmbok är en frakturupplaga, tryckt hos Gadelius. I detta domkapitels cirkulär för den 26 april 1819 heter det nämligen: »Psalmbok i vanlig octavo, med gröfre och vacker svensk stil och på gott papper. Denna, af Stockholms Consistorium i skrifvelse af d. 16 nästl. mars till afsättning recommenderad såsom *första* eller *normalupplaga* (spärr. brevets), tryckes af boktryckaren And. Gadelius i Stockholm, är till sin beskaffenhet anordnad av Kongl. Psalmboks-Comitén, som också vakar öfver dess felfria och noggranna tryckning.» Det förtjänar här framför allt att observeras, att det är denna upplaga som övervakats av psalmbokskommittén och att härigenom en felfri text garanteras, vilket däremot icke kan sägas om antikvaupplagan, såsom skall framgå av en närmare granskning här nedan. Skara domkapitels cirkulär av den 28 april har liknande lydelse, men också uppgift om när psalmboken kan förväntas föreligga färdigtryckt: »Uti skrifvelse från Ven. Consistorium urbecum i Stockholm tillkännagifves, att under Kongl. Psalmboks-Committéens tillsyn, utgifves hos boktryckaren Gadelius första eller normalupplagan af den utaf Kongl. Maj:t till allmänt bruk vid gudstjensterne nådigst stadfästade nya svenska psalmboken; samt att tryckningen deraf så fortskyndar, att psalmboken kan vara komplett färdig senast i medlet af nästkommande Junii månad... Denna psalmboksupplaga, hvarå profblad medföljer och hvartill stora *svenska stilar* (spärr. av undert.) blifvit valde, för att göra den brukbar för alla åldrar, tros föga öfverstiga 40 ark, registren inberäknade.»

Vad som här ovan sagts om den Wallinska psalmbokens normalupplaga framhölls i huvudsak av undertecknad i ett svar i Svenska Dagbladet den 6 mars på den redaktionella kommentar, denna tidning den 2 mars ägnat undertecknads artikel i psalmboksfrågan i Svensk Tidskrifts februarinumner. Sv. Dagbl. kommenterade i sin tur detta svar med bl. a. den anmärkningen, att den nya psalmbokens redigeringsnämnd följt den psalmboksupplaga, som vårt lands nu levande främste hymnolog lektor Liedgren betraktar som den normerande och gjorde till denna anmärkning det egendomliga tillägget, att »han har tydligen därutinnan

en annan uppfattning än J. W. Beckman, *som dog 1873*» (spärr. av undert.). Sedan ett i allo föredömligt inlägg gjorts av lektor Liedgren, lämnade Sv. Dagbl. den 9 mars den — efter nämnda inlägg ännu mera överraskande — upplysningen, att »vid den nu avslutade psalmboksredigeringen har man begagnat sig av det psalmboksexemplar, som på sin tid av psalmbokskommittén överlämnades till Karl XIV Johan och som är försedd med hans namnchiffer». Psalmbokssakkunniga skulle därför ha haft mycket goda skäl att betrakta denna duodesedition (d. v. s. antikvaupplagan, i själva verket en mindre oktavupplaga) som normalupplaga. Man kan härvid med skäl fråga, på vilka grunder det antagits, att just denna edition med anspråk på att vara normalupplaga överlämnats till konungen. Det kan också anmärkas, att Sv. Dagbladets uppgifter om antikvaupplagans företräden i fråga om utstyrsel och tryck äro högst subjektiva. Den frakturupplaga, som efter ovanstående utredning måste betraktas som normalupplaga, är ett typografiskt sett ytterst förnämligt alster; antikvaupplagans förnämare utstyrsel inskränker sig till en den tiden vanlig titelvignett. Ser man till psalmtexterna, visar det sig, att dessa i antikvaupplagan äro mindre tillförlitliga än i frakturupplagan, vilket kommer att framgå av det följande.

Frågan om den Wallinska psalmbokens normalupplaga är när allt kommer omkring icke bara ett vetenskapligt litterärt problem, som sådant visst icke utan intresse, utan den har också genom tillkomsten av den nya psalmboken fått eller bort få en praktisk betydelse för textgestaltningen i denna. För att begränsa oss till de sista faserna av denna psalmboks tillkomsthistoria, så tala de sakkunniga, som på sin tid avgåvo »Förslag till psalmbok för svenska kyrkan» av den 29 febr. 1936, den s. k. februarikommittén, om de från »W behållna psalmtexterna, sådana dessa föreligga i den av A. Gadelius utgivna första upplagan». Av den bjudna texten framgår dock, att man följt icke den verkliga normalupplagan utan antikvaupplagan. 1936 års kyrkomöte, som hade att taga ställning till detta förslag, ingår icke direkt på frågan om vilken upplaga som bör lända till efterrättelse, men i det förslag, som avgavs av särskilda utskottet, ha de psalmer, som i oförändrat skick borde övertagas från Wallinska psalmboken, icke avtryckts utan endast betecknats med ett W och vederbörande nummer; det är alltså tydligt, att utskottet åsyftat texten, sådan den föreligger i den av Wallin övervakade normalupplagan. Särskilda inom ekklesiastik-

departementet tillkallade sakkunniga vid utredningen av det utav 1936 års kyrkomöte antagna psalmboksförslaget framhålla i sitt yttrande, att »psalmtexten har underkastats en förnyad noggrann jämförelse med första upplagorna av Wallinska psalmboken och Nya psalmer». Redigeringsnämnden har följaktligen menat sig återge den autentiska Wallinska texten, men den har liksom sina föregångare råkat ut för det misstaget att som normerande upplaga betrakta antikvaupplagan. Egendomligt förefaller det, att ingen i större utsträckning, så vitt man kan se, begagnat den ovanligt pålitlige Beckmans »recensio cum apparatu critico» — i förbigående anmärkt tämligen enastående i den hymnologiska litteraturen. — En jämförelse med dennes text och antikvaupplagans hade kunnat rädda åtminstone från några grova och meningsstörande förvanskningar, som inkommit i vår nya psalmbok genom ett okritiskt övertagande av antikvaupplagan, vars tryckning som nämnt tydligen icke övervakats av Wallin och som ofta illa återger normalupplagans text.

Vid härnadan gjorda stickprov på arten av den nya psalmbokens text ha sådana valts, där redigeringsnämnden icke i sitt yttrande angivit några ändringar utan dessa måste bero på att en annan upplaga än normalupplagan följts, vilket i samtliga här anmärkta fall betyder *antikvaupplagan* (undantagandes W. 223: 11, där såväl normal- som antikvaupplagan har *i*). Jag väljer också med avsikt sådana ställen, som uppenbart icke kunna bli föremål för olika tycken eller smak, och betonar uttryckligen, att det här endast kan bli fråga om ett begränsat urval av belysande ställen; en grundligare granskning skulle måhända också visa, att redigeringsnämndens val av upplaga varit olyckligare för textgestaltningen i den nya psalmboken än som direkt framgår av mina exempel. För tydlighets skull nödgas jag avtrycka såväl den Wallinska som den nya psalmbokens text, eftersom olikheterna endast framträda i icke alltför snävt tilltagna citat.

Wallinska psalmb.

320: 5.

Låt här vårt hjärtas bön, på rena
läppar förd,
uppstiga till din tron med hopp,
och bliva hörd.

1937 års psalmb.

220: 5.

Låt här vårt hjärtas bön, på rena
läppar förd,
uppstiga till din tron med hopp
att bliva hörd.

Psalmerna är av Ödmann; det är åtskilligt man förebrått honom som psalmdiktare — själv kunde han med mild ironi tala om sina

psalmer, att det »i dem finnes ingen poesi utan blott Guds ord i rim» — men ingen har lastat honom för vårdslöshet i fråga om det språkliga uttrycket. Säkerligen skulle han icke ha gjort sig skyldig till en så föga trosviss önskan, som att bönen skall uppstiga i det nyinvidga templet endast »med hopp att bliva hörd».

W. 63: 2.

Ett barn är fött på denna dag:
så var Guds *råd* och välbehag.

1937: 63: 2.

Ett barn är fött på denna dag,
så var Guds *nåd* och välbehag.

Normalupplagan har verkligen i texten *nåd*, men detta är rättat till *råd* i tryckfelslistan i slutet. Beckman har, som alltid i regel, det korrekta *råd*, vilket innehållsligt är avgjort att föredraga, då detta syftar på Guds frälsningsplan, medan *nåd* redan är inne-slutet i *välbehag*.

W. 484: 2.

Jag vet, att du, *som* nådelig,
av dem, som voro givna dig,
ej någon har borttappat,
blödde,
dödde,
kärleksfulle!
att jag skulle
även frälsas
och bland de utvalda hälsas.

1937: 586: 2.

Jag vet, att du *så* nådelig
av dem som voro givna dig
ej någon har borttappat;
blödde,
dödde,
kärleksfulle,
att jag skulle
även frälsas
och bland de utvalda hälsas.

Stället påpekades redan i februarinumret i Svensk Tidskrift och har sedan diskuterats i Sv. Dagbl., som försvarade läsarten *så nådelig*. Jag tillägger här endast, att Beckman redan karakteriserat denna förvanskning, då han i en not yttrar: »den s. k. Carlénska Ps. B.: *så nådelig*. Denna läsart, som förstör tankegången och gör grammatikalisk oreda, följes, såsom det vanligast sker, af ett okritiskt servum pecus, som gör i psalmböcker och utgifver Wallins vitterhetsarbeten.» Psalmboksförslaget 1816 har *som*, medan antikvaupplagan har *så*, därifrån det inkommit i 1937 års psalmbok.

W. 240: 6.

Ty vill jag Gud åkalla
och till hans *sköte* fly,
när kvalens böljor svalla
och olycksstormar gny.

1937: 370: 6.

Ty vill jag Gud åkalla
och till hans *löfte* fly,
när kvalens böljor svalla
och olycksstormar gny.

linska psalmbokens och 1937 års psalmboks text visar sig, att den senares på delvis mycket väsentliga punkter avviker från den förras, gör man sig den frågan, hur det förhåller sig med det psalmbestånd, som hämtats från andra håll och varifrån här alldeles bortsetts. Det mesta av detta övriga material är — kan man med skäl invända — icke klassiskt i samma mening som den Wallinska psalmen. Men det är icke likgiltigt, hur man behandlar vårt folks dyrbaraste poetiska skatt.

Till sist torde det bli ofrånkomligt, att här påpekade och eventuellt andra förvanskningar, som kunna komma att framgå vid en fullständig jämförelse mellan den Wallinska normalupplagans och nya psalmbokens text, bli rättade i kommande psalmbokseditioner. Detta i sig fullkomligt självklara krav torde i längden icke låta bagatellisera sig. Måhända finge man då anledning att på en eller annan punkt överväga, om den nya psalmboken i fråga om interpunktion och val av språkformer varit så lycklig (jfr t. ex. 1937: 188 med de onödiga arkaiska formerna *äte* och *dricke* i v. 2). Från dylika frågor har emellertid alldeles bortsetts, då de i många fall kunna bli föremål för diskussion och en sådan skulle krävt större utrymme, än som här rimligtvis kan stå till buds. En revision av detta slag behöver icke betyda ett våldsamt ingrepp i den nya psalmbokens text. Samuel Ödmann talade i ett odaterat brev till ärkebiskop Lindblom i en liknande situation om att »kasta jästen in i ugnen, sedan brödet är insatt». Den här gjorda granskningen behöver icke vara så meningslös som i Ödmanns fall. Den har ett positivt, begränsat syfte: att åstadkomma en rättelse, som relativt lätt — även nu — låter sig göra.